

IVAN RIBNIKAR*

Družbena lastnina in narobe poskusi njene odprave

(od leta 1989 do dandanes)

V razpravi nas zanima v zvezi z družbeno lastnino njena odprava, in sicer poskusi njene odprave, ki pa so bili vsi narobe in od tod naslov razprave. Čeprav jih je bilo več in naj bi bile med njimi bistvene razlike, se pokaže, da razlik ni, če poskuse gledamo s tistih vidikov, ki so odločilni: z vidika ekonomske in podjetniške smotrnosti, socialne sprejemljivosti in hitrosti preobrata.

Za utemeljitev takšne ocene teh v bistvu enih in istih poskusov potrebujemo ozadje, kjer bi se preobrat naj zgodil. To je seveda družbena lastnina in zato obravnavamo najprej tisto bistvo družbene lastnine, ki je odločilno pri njeni odpravi. Da pa ne bi bilo videti, da so možni samo narobe poskusi, dajemo v tretjem poglavju zahteve, ki jim mora biti ustrezno, da bi prišlo do preobrata na nenarobe način. Pokaže se seveda, da je to dosegljivo in že dolgo poznano. To pa ne pomeni, da bo prišlo do preobrata in na ustrezen način, s čimer končujemo razpravo. Iz nenačelnih sporov in spopadov ne more priti do ustreznega preobrata.

1. O ozadju ali o družbeni lastnini še enkrat

Čeprav je bilo bistvo družbene lastnine, in sicer tisto bistvo, ki je pomembno ob njeni odpravi, že večkrat razloženo – in to verjetno tako logično, trdno, oprijemljivo, kakor je sploh možno kaj razložiti v ekonomiji,¹ bomo še enkrat kar se da na kratko povedali, za kaj gre. Od te razlage doslej sicer ne samo, da ni bilo nobene koristi, ampak je celo vedno slabše, vendar tvegamo še eno razlago. Vsaka nova inačica »lastninskega« zakona je namreč v bistvu enaka ali celo slabša in mednarodna posvetovanja o tej temi in primerjalne študije o »privatizaciji« od Ulan Batorja in Alme Ate do Prage in Ljubljane ne morejo biti za nas kakor koli relevantne.² Razlika med državno lastnino in centralno-planskim gospodarstvom ter družbeno lastnino in plansko-tržnim gospodarstvom je tako velika, da lahko primerjalne študije in simpozije pustimo ob strani.

* Dr. Ivan Ribnikar, redni profesor na Ekonomski fakulteti v Ljubljani.

¹ Gre na primer za razpravi: *Plansko-tržni ekonomski sistem in njegovo delovanje* (Bančni vestnik, Ljubljana, 11, 1989, str. 347–352) in *Finančni zlom plansko-tržnega (ali tretjega) ekonomskega sistema* (Teorija in praksa, Ljubljana, 1–2, 1991, str. 23–31).

² Ta za nas »relevantna« mesta omenja na primer J. Mencinger v *Delitve in volitve* (Delo, Ljubljana, 18. 7. 1992).

Bistvo ekonomske ureditve z družbeno lastnino ali plansko-tržne ekonomske ureditve je, če se lotimo teme, najprej v tem, da za trajnimi viri sredstev podjetij (to je za tistim, kar se označuje kot »equity« v podjetju tržnega gospodarstva) ne moremo najti nobene pravne ali fizične osebe in da je zato, kot drugo, osnovna lastninska ingerenca, in sicer nadzor (»control«) v podjetjih, dana formalno v podjetju zaposlenim ter končno, da iz teh dveh lastnosti sledijo posebne finance, ki smo jih svoj čas označili kot čudaške (»cranky«).³ Posebnost financ nastane zaradi tega, ker je onemogočeno, da bi normalno nastali in se potem večali trajni viri sredstev podjetij eksterno, to je s prihranki, ki nastajajo zunaj podjetja, ali s premoženjem, ki je zunaj podjetja. Ekonomsko življenje je moralo najti nadomestek ali ovira se je morala zaobiti. Zaobšla se je z dobrohotnostjo oblasti, ki je prevzela vlogo kapitalista, in z bančnimi posojili, če so bila samo delno posojila, sicer pa darila. Obrestna mera je morala biti realno negativna.

Tako pridemo do bank kot institucij, brez katerih ekonomsko življenje ne bi bilo mogoče. Banke so namreč omogočale večanje trajnih virov sredstev podjetij formalno internno, čeprav je to bilo dejansko eksterno, medtem ko je za nastanek teh trajnih virov sredstev, če je slučajno na novo nastalo kakšno podjetje, poskrbela oblast kot »deus ex machina«.

V enakem obsegu, kakor so se pri podjetjih prek bančnih posojil večali trajni viri sredstev, se je pri bankah zmanjševala vrednost njihovih naložb. Tisti del njihovih naložb ali posojil, ki so bila dana na podlagi »deviznih vlog« prebivalstva in tujih posojil, je puščal v aktivi premoženjske bilance banke vidne sledove, in sicer »črno luknjo«, medtem ko tisti del posojil, ki so bila dana na podlagi vlog, denominiranih v dinarjih, in posojil centralne banke ni puščal sledov, ker so se te vloge in ti dolgovi bank razvrednotevali v enakem obsegu kakor njihove terjatve do podjetij. To je veljalo vse dotlej, dokler nismo odkrili razlike med nominalno in realno obrestno mero in niso postale v osemdesetih letih obrestne mere na splošno realno opozitivne ali skoraj realno pozitivne. Takrat tisto, kar je bilo do takrat prikrito, postane odkrito, in sicer kot »slaba posojila«. To pa ni bilo tako hudo, ker je veljala za vsa podjetja kot lastnike bank neomejena odgovornost, kar pomeni, da so vsi skupaj odgovarjali s svojim premoženjem, in to so njihovi trajni viri sredstev, za obveznosti bank – razen tistih v zvezi z »deviznimi vlogami«, ki jih je prevzela Narodna banka Jugoslavije, za njo federacija in od nje republika. Sistem je bil v čudaštvu konsistenten. To pa pomeni, da znaša ves tako imenovani družbeni kapital toliko manj z vidika tistega, kar nas zanima, koliko znašajo »slaba« posojila bank – luknja v aktivi premoženjske bilance bank zaradi slabih posojil, ker je »črno« luknjo prevzela država, sicer bi morali tako imenovani družbeni kapital zmanjšati še za to.⁴

Ker je bistvo ekonomske ureditve v opisani posebni vlogi bank, te ureditve ne bi smeli poskušati odpravljati drugače, kakor da jemljemo podjetja in banke skupaj. Trajni viri sredstev ali »družbeni kapital«, ki naj se spremeni v kapital, ni tolikšen, kakor je izkazan v premoženjskih bilancah podjetij, ampak manjši za tisto luknjo v aktivi premoženjske bilance bank, ki obstaja zaradi slabih posojil, saj ta luknja mora iz nje izginiti.

³ Izraz denarno čudaštvo je bil na primer uporabljen v članku Naše denarno čudaštvo (Delo, Ljubljana, 3. 12. 1987) v zvezi s »pokritimi« in z »nepokritimi« menicami. Sicer pa je temelj čudaštva v tem, da trajni viri sredstev podjetij ne morejo nastati in se potem večati, kakor se reče, eksterno.

⁴ Da je te »črne« luknje prevzela država, je bilo ekonomsko smotno. S tem bi prišlo do finančnih oblik, ki bi bile sprejemljive na področju cele države. Brez takšnih finančnih oblik, tako imenovanih »generalized claims«, ni mogoče imeti normalne, finančne ureditve. To je utemeljeno v razpravi Financiranje gospodarstva in države ter teritorialna zaprtost gospodarstva in bank (Bančni vestnik, Ljubljana, 3. 1988, str. 40–53).

Bistvo ekonomske ureditve je torej tudi v posebnih finančah in v bankah kot najpomembnejših inštitucijah teh posebnih financ. Zaradi tega bi morali pri odpravi družbene lastnine ali plansko-tržne ekonomske ureditve jemati skupaj banke in podjetja. Če tega ne napravimo, in to se, kakor je poznano, ni naredilo od samega začetka,⁵ ne izhajamo iz naših razmer. Morda iz ulanbatorskih ali alamtovskih. Ko bodo posledice te napake ulanbatorske in alamtovske, ne bomo smeli biti presenečeni.

Odprava družbene lastnine pomeni torej odpravo ekonomske ureditve, tako imenovane plansko-tržne, kjer trajni viri sredstev nimajo lastnika (to seveda pomeni, da podjetja nimajo lastnika), kjer imajo zaradi tega formalno temeljno lastniško ingerenco, to je nadzor, v podjetju zaposleni in kjer morajo biti zaradi tega posebne finance in v njihovem okviru posebne banke. Odprava družbene lastnine pomeni uvedbo lastnine trajnih virov sredstev podjetij in s tem podjetij, s tem odpravo delavskega samoupravljanja in – kar nikomur, ki ponuja »privatizacijske modele«, ne pride na misel – odpravo bank, kakršne so morale biti. To pomeni odpravo lukenj v aktivih premoženjske bilance bank v breme države, za tisti del, ki ima izvor v »deviznih« vlogah prebivalstva, in v breme trajnih virov sredstev podjetij bančnih lastnikov za del, ki izvira od drugod. To bi bila pot, ki bi izhajala iz naše in ne iz kakšne druge ureditve.

2. »Modeli« odprave družbene lastnine

Razložili smo že večkrat, kako je ekonomski sistem kljub dvema napakama (ki sta bili v nujnem neinstitucionaliziranem vmešavanju oblasti v gospodarstvo, saj brez tega ne bi mogla na novo nastajati podjetja, in v posebnostih financ, in sicer so bančna posojila morala biti takšna, da so trajni viri sredstev nastajali v zadostnem obsegu interno, čeprav so nastajali dejansko eksterno – kar je razreševala negativna obrestna mera) v primerjavi s centralno-planskim sistemom dobro deloval, vendar je z lahkotnim prenašanjem stroškov na prihodnost, in to na več načinov, prikriival resnične razmere. To prikriivanje ni bilo prav težko, saj večina ni želela videti resničnosti. Vodilni ekonomisti, predvsem so se sami imeli za takšne, ali ekonomski establišment, so videli osnovni problem v tem, da se ne vodi politika realno pozitivnih obrestnih mer⁶ (seveda potem ko je bilo odkrito, da je razlika med nominalno in realno obrestno mero), in so se zavzemali za to – seveda pri vsem drugem v bistvu nespremenjenem.

Kljub temu miljeju poleg obrestnih mer so se v Sloveniji in drugod včasih navajali splošnejši zadržki, da delavci ne morejo »upravljati«, kakor da bi za nadzor (»control«), to je za opravljanje temeljne lastniške ingerence, bilo potrebno znanje (delavsko samoupravljanje ni bilo mišljeno kot »self-management«, ampak kot »self-control«) in poleg tega so še vedno bile možnosti za nadaljnje delovanje gospodarstva, saj še niso bile izčrpane vse rezerve – še je bilo možno prenašati stroške na prihodnost (celo dandanes očitno te rezerve še niso povsem

⁵ Usodna napaka je bila napravljena, ko je bilo z zakonom o bankah leta 1990 dovoljeno nastajanje novih bank – tudi z večinskim tujim kapitalom – ne da bi se pred tem očistile banke. Takrat bi namreč morali za slaba posojila bank zmanjšati poslovne sklade podjetij, ki so bila lastniki bank.

⁶ Zato je bila ugotovitev, da morajo biti obrestne mere za bančna posojila podjetjem realno negativne, če želimo imeti investicije in gospodarsko rast, sprejeta na nož – z izjemo nekaj ekonomistov (na primer M. Korošič in mlajši ekonomisti zunaj Slovenije). Še leta 1984 ni bilo v Sloveniji pripravljeno priznati perversnosti ekonomske ureditve. Gre za razpravo Financiranje gospodarstva in inflacija (Bančni vestnik, Ljubljana, 4, 1984, str. 243–351) in razprave, ki so ji sledile.

izčrpane, saj še vedno deluje v bistvu isti plansko-tržni ekonomski sistem), je prišlo konec leta 1988 do preloma. Zaznamuje ga takrat sprejet zakon o podjetjih, s katerim so bile zavrtane v veljavno ureditev nezamašljive luknje.⁷ In takrat so bile, gledano nazaj, razmere idealne za odpravo družbene lastnine ali za prehod v tržno gospodarstvo. Bilo je še vse možno: povezava odprave družbene lastnine z odpravo bank, kakršne so bile do takrat; uvedba institucionalnih investitorjev (pokojninskih skladov in še koga) kot lastnikov kapitala in s tem podjetij; ohranitev avtonomije podjetij in postopen prenos nadzora na »prave« lastnike podjetij, ki postajajo lastniki z nakupom novo izdanih delnic ali z zamenjavo terjatev v trajne vloge. Možen je bil relativno neboleč izhod iz plansko-tržnega sistema.

Vendar za tem resničnim preobratom, za katerega niso bili navdušeni niti establišment niti njegovi ekonomisti, vsaj za Slovenijo to velja,⁸ pride do reakcije, če namreč primerjamo tisto, kar bi lahko napravili, s tistim, kar se je napravilo. In to stanje traja do dandanes. Če se omejimo na področje, ki ga obravnavamo, in sicer na izhod iz plansko-tržnega ekonomskega sistema, se nazadovanje, narobe pot ali reakcija prične z Markovičevim zakonom o »družbenem kapitalu«, nadaljuje z njegovim drugim zakonom in doseže vrh ter se stabilizira z Mencingerjevim zakonom. Sachsov zakon ostaja približno na isti ravni in enako velja za najnovejši Šetinc-Pintar-Deželakov zakon, če je o njem sploh vredno govoriti. Vsi ti zadnji naši, to je slovenski zakoni, so variacije na približno isto narobe temo. Poglejmo, kako se je razvijala ta reakcija.

* * *

V zvezi s prvim Markovičevim zakonom lahko govorimo o »nenavadnem svetu s kolektivno kvazilastnino ‚družbenega kapitala‘«. Pokazalo se je, da tisto, kar je bilo odprto s zakonom o podjetjih, ne bo ustrezno izrabljeno. Že v tem zakonu vidimo tisto, kar je potem značilnost vseh zakonov, tudi treh slovenskih, da predlagatelji ne vedo, za kaj gre, ali se delajo, da ne vedo, za kaj bi naj šlo pri preobratu s socialnega in z ekonomskega vidika. Tako si na primer lahko razložimo namreč, da jih ne zanimata ekonomski in socialni vidik. Lahko rečemo tudi tako, da lahko tisto najpomembnejše ignorirajo in neovirano pride do izraza prit-lehnost, da namreč določena skupina ljudi, z njihovega vidika seveda pravih, postane lastnik podjetij.

Kot prvo bi morali nujno potegniti črto med dotakratno in novo ureditvijo, in sicer v tem smislu, da se ustavi nadaljevanje uničevanja premoženja podjetij ali vsaj, če gledamo s pasivne strani premoženjske bilance podjetja, trajni viri sredstev podjetij (če na primer upnikom ni mar, kako je z njihovim premoženjem, vloženim v podjetje) – in to kar tako brez ustreznih in logičnih posledic. Ker smo ta nena-vadni svet opisali takoj po sprejetju zakona, ga ne bomo podrobneje opisovali. Poleg tega se je pri tem zakonu izkazala kot pravilna napoved, da zakon ni neva-ren, ker ne bo mogel »zaživeti« kljub banalnemu trikumu, ki jih je imel in katerih

⁷ Gre za Zakon o podjetjih (Ur. list SFRJ, št. 77, 1988), ki je bil sicer slabo napisan, vendar je, kakor smo rekli, pomenil prelom.

⁸ Prav žolčno se je kritiziralo in norčevalo iz ugotovitve, ki je sicer logično neomajna, da ne more biti racionalne ureditve, če so poslovni skladi podjetij nedotakljivi – če se ne smejo zmanjšati. To namreč pomeni, da je izguba zakonsko ali celo ustavno prepovedana. Trajni viri sredstev podjetij morajo biti tako imenovane »rezidualne terjatave« do premoženja podjetja, to je do tistega, kar ima podjetje v aktivni svoje premoženjske bilance. In ta »rezidualna terjatev« – v nasprotju s terjatvijo do podjetja, ki jo imajo upniki, je sprožila vrsto žolčnih kritik in posmehovanj.

⁹ V razpravi z naslovom Nenavadni svet s kolektivno kvazilastnino ‚družbenega kapitala‘ (Bančni vestnik, Ljubljana, 3, 1990, str. 67–73) je bilo razloženo, za kakšen svet gre pri Zakonu o prometu in razpolaganju z družbenim kapitalom (Ur. list, SFRJ, št. 84, 1989).

namen je bil sprožiti prodajo »družbenega kapitala«. V ozadju je bila neumna misel, da se bo »družbeni kapital« odpravil s prodajo in da je katera koli cena, ki se doseže, prava ali »fair« cena, saj naj bi bila tržno določena. Trg imamo, takoj ko imamo prodajalca in kupca, čeprav na primer kupec nima prav dosti denarja, a morajo se na primer prodati vsa podjetja. Ta misel je bolj ali manj ves čas, tudi sedaj, v obtoku.

S tem zakonom ni bilo nič, ker je bilo tisto, »da se ne ve, za kaj gre«, izraženo na ta način, da je bilo izrecno in neprikrito v nasprotju z osnovnimi zahtevami pravičnosti, ki jih je bilo takrat še nekaj več kot dandanes. Zakon bi namreč lahko »zaživel«, če bi bila vsaka cena razglašena kot tržna in s tem kot prava in bi ljudje mislili, da je to prav. Zaradi določila v zakonu, da se število glasov daje delavcem in morebitnim investitorjem v skladu z velikostjo »družbenega kapitala« (njegove interese naj bi zastopali v podjetju zaposleni) in kapitala, bi namreč bil zasebnik pripravljen kupiti podjetje samo, če bi postal večinski lastnik. Za to prisilo (nadzor je na primer imel tudi brez lastništva ali z majhnim deležem v lastništvu), da postane večinski lastnik, bi kupec terjal nadomestilo v nizki ceni, saj bi moral kupiti mnogo več, kakor bi sicer moral. Poleg tega ni prišlo v poštev, da bi nekdo postal lastnik prek vloge dodatnega kapitala v podjetje, saj bi v tem primeru moral vložiti v podjetje dvakrat več, kakor pa če bi podjetje kupil. Tako je že od prvega zakona naprej odkrit interes države priti do denarja s prodajo podjetij, saj se ves čas daje zakonska prednost prodaji, to je nečemu, kar je v nasprotju z ekonomsko smotrnostjo.

Pri tem zakonu je tisto, kar je pri poznejših zakonih prikrito, še odkrito, in sicer da je možno odpraviti družbeno lastnino s prodajo »družbenega kapitala«, to je imel Marković in za njimi slovenski pisci zakonov za najbolj tržno rešitev, samo po ceni, ki je nekaj odstotkov njegove resnične ali »fair« vrednosti, in je tako ta očitna skreganost z osnovnimi zahtevami pravičnosti napravila ta zakon nenevaren. Tega ne moremo več reči za druge zakone. Predlagatelji so se naučili, da morajo prikrivati tisto, kar mislijo.

* * *

Tako je že drugače z drugim Markovičevim zakonom, s katerim naj bi se pričelo »interno delničarstvo in kvazidelniške družbe v mešani lastnini.¹⁰« V ozadju tega zakona je misel, ki ni napačna, da bodo verjetno prvi delničarji v podjetju zaposleni delavci in upniki, vendar pa je bilo vse tisto, s čimer se je hotelo ta cilj doseči, narobe. Že s prvim zakonom se je udomačilo preferiranje nastajanja kapitala s prodajo »družbenega kapitala« nasproti njegovemu nastajanju z njegovim večanjem z izdajo novih delnic in ta zakon ostaja pri tem. Sicer pa je, tudi če to pustimo ob strani, nenavadnosti kar precej.

Pričnemo lahko s popusti pri prodaji »družbenega kapitala« ali nakupu na novo izdanih delnic. S tem je vpeljana ideja o popustih ali delitvi, ki je privedla na primer do tistega, kar ima zadnji, Šetinc-Pintar-Deželakov zakon, kar pa verjetno še ni konec. Vendar je ta zakon zanimiv ali nenavaden po logiki popustov. Če si namreč ogledamo te popuste (gre, kakor je poznano, za leta službe, a osnova je letna plača – s tem da je zgornja meja triletna plača in da so stalinistično pojmovani neproizvodni delavci, zaposleni zunaj gospodarstva, izločeni od teh daril), vidi-

¹⁰ Gre za Zakon o družbenem kapitalu (Ur. list SFRJ, št. 46, 1990), ki je izzval razpravo Nenavadni svet internega delničarstva in kvazidelniških družb v mešani lastnini (Bančni vestnik, Ljubljana, 9, 1990, str. 255–262).

mo, koga želi zakonodajalec podkupiti, da bi pričele nastajati delniške družbe v mešani lastnini.

Zakon je seveda s socialnega vidika nesprejemljiv, vendar so se razmere toliko spremenile, da se je ne toliko občutek, kaj je narobe in kaj je prav, spremenil, kolikor možnosti zoperstavljanju očitni goljufiji. V veliki meri je že bilo pri vsem drugem istem odpravljeno samoupravljanje, to je, ni bilo več nadzora nad poslovodstvi podjetij,¹¹ kar je za večino pomenilo bistvo tržnega gospodarstva in demokratične družbe. S tem so se tudi postavljali. Z ekonomskega vidika zakon ni spreminjal ničesar na bolje. Kapital podjetij se ni večal (nakup »družbenega kapitala« je bil privlačnejši tako za investitorje kakor tudi za državo od nakupa novoizdanih delnic, to je nastajanje kapitala z njegovim večanjem). Nadzor podjetij je prešel v roke tistih, ki bi morali biti nadzorovani. Uničevanje proizvodnega premoženja in gospodarstva se pospešeno nadaljuje.

Poleg socialne nesprejemljive delitve, to je dajanja popustov na osnovi let službe in velikosti plače ter kje je bil kdo zaposlen, se ta nesprejemljivost še poveča, ker se jemlje knjižna vrednost podjetja. Prodaja internih delnic na kredit pa je sploh nekaj posebnega. Tako je že s tem zakonom bil ustvarjen zakonski okvir za tisto, kar se mora še spraviti v zavest ljudi, da je pravičnost nekaj, kar ni združljivo s tržnim gospodarstvom in demokratično družbo, čeprav gre za delitev premoženja, ki je premoženje nas vseh. Dovoljeno postane vse, kar si kdo zamisli. Naslednji pisci zakonov imajo lažje delo in zato se, kakor bomo videli, lahko prične oster spor o navideznem problemu, ali se bo vse poddržavilo oziroma »avtonomno privatiziralo« ali razdelilo. Navideznost je v tem, ker gre v vseh primerih dejansko za željo napraviti manjšo skupino ljudi za lastnike vseh podjetij. Ta skupina mora seveda biti prava in ozadje sporov je to, kdo naj bo v tej skupini.

Tako je ta zakon v nekem smislu odločilen in usoden. Ker je bil zadosti privlačen za tiste, ki stvarno odločajo v podjetjih, je sprožil »preoblikovanje« podjetij. »Preoblikovanje« zaradi tega, ker so podjetja postajala slabša, a s socialnega vidika je privedel do tega, da postanejo samo po sebi umevne in normalne kraje, prilaščanja in bogatenja brez tveganja. Od tega zakona naprej smo v koordinatnem sistemu, kjer sta koordinati populistična delitev ali narodnoobrambno poddržavljenje (oboje je, kakor bomo videli, v bistvu isto) in »podjetniško« naravnana možnost ali pravica bogatenja brez tveganja, na primer v obliki »avtonomne privatizacije«. Prvo je samo po sebi moralno, medtem ko je drugo moralno, ker naj bi to bila značilnost tržnega gospodarstva in demokratične družbe ter Evrope ali Srednje Evrope. Pri zadnjem gre za majhen spregled. V tržnih gospodarstvih in demokratičnih družbah, če pustimo Srednjo Evropo ob strani, je moralno, če nekdo obogati, ker je bil pripravljen tvegati in je imel slučajno srečo. O kakšni ekonomski smotrnosti, ki bi jo zasledoval ta zakon, ne moremo govoriti in zaradi tega o tem ni mogoče nič reči.

* * *

Z drugim Markovičevim zakonom pa še nismo prišli do konca, čeprav je večina stvari za priti do konca že bila nastavljena. Do konca pridemo namreč z Mencinger-

¹¹ Ne mislimo na delavski nadzor, ampak na nadzor tistega, ki je neinstitucionalizirano, to je nelegalno, vendar verjetno legitimno (tudi ta kombinacija je obstajala poleg običajno eksploitrane, da je bilo nekaj legalno, vendar nelegitimno), opravljal temeljno lastniško ingerenco. To je bila seveda oblast.

jevim zakonom in na tej ravni ostajamo do dandanes. Medtem je bil Marković detroniziran in zdaj se je pojavil naš človek kot pisec zakona.

V tem času se je seveda že pozabilo na zvezo med tistim, kar je v pasivi premoženjske bilance podjetij in aktivni premoženjske bilance bank. »Družbeni kapital« je tisto in nezmanjšano, kar je v pasivi premoženjskih bilanc podjetij in samo o tem gre beseda. Do bank se prične nonšalantno obnašanje, kakor da so obveznosti bank, ki so verjetno nesporne, obveznosti do kakšnih razrednih, to je v novi inačici, nacionalnih sovražnikov in ne do naših podjetij in ljudi. Nadalje piscu zakona ne pride na misel, da bi potegnil črto med dotakratno in novo gospodarsko ureditvijo, to je med »družbenim kapitalom« ali kapitalom, nastalim iz njega, in novim ali dodatnim lastniškim kapitalom. Kot izraz liberalne naravnosti se verjetno puščata dve leti, da se podjetja preoblikujejo, kar seveda pomeni prepuščanje nadaljnega uničevanja proizvodnega premoženja kar tako, ne da bi to sprožilo reakcije in končno sankcije v podjetjih, kjer se to dogaja.

Omenili smo že, da gre ves čas za variacijo na isto narobe temo. Podržavljenje in razdelitev premoženja med državljane privedeta končno do istega, vendar do istega privede tudi tisto, kar je v nekem smislu paradni konj Mencingerjevega zakona, in sicer »avtonomna privatizacija«. Je res nekaj izvirnega, saj je zmes samoupravne demagogije, površnega in zaradi tega napačnega razumevanja institucij tržnega gospodarstva in preprosto prevarantstva.¹² Samoupravna demagogija, če z njo pričnemo, je najprej v tem, ker za dozdevno skrbjo, da bi delavci ali »neposredni proizvajalci« na privlačen način postali »resnični« lastniki »svojih« podjetij, skriva interes napraviti manjšo skupino ljudi za lastnike podjetij. Da bi bila država ali oblast potešena, se favorizira prodaja »družbenega kapitala«, saj v tem primeru gre izkupiček državi. Osnovni namen zakona je tako dati državi denar in napraviti manjšo skupino »pravih« ali »naših« ljudi za lastnike podjetij. Ekonomskih in socialnih razlogov ni videti nikjer.

»Leveraged buy-out« (LBO), za kar naj bi šlo pri »avtonomni privatizaciji«, nihče v tržni ekonomiji ne spodbuja. Kupci podjetja, na primer poslovodstvo, se morajo zadolžiti po zelo visokih obrestnih merah. Obveznice, ki jih izdajo s posredovanjem investicijskih bankirjev, so visoko tvegane. Imenujejo se »junk bonds« ali »obligations pourries« in ne najdejo kupca, če ne obljublajo zelo visokih obrestnih mer. Kljub neugodnim posojilom se odločijo za LBO, če mislijo, da je vrednost delnic podjetja podcenjena kar tako ali relativno glede na ideje, ki so njihov monopol, kaj napraviti s podjetjem, ko bodo postali njihovi lastniki. In kljub temu jih javnost in tudi velik del poslovnega sveta ima za grabežljivce, pogoltniže, za ljudi brez morale.¹³

Na koncu še o prevarantstvu. Poskuša se prodati javnosti, da gre za relativno neprivačno zadevo, saj so pisci tega zakona bili pripravljani barantati. Znižali so dividendo na prednostne delnice na en odstotek. Morda bi znižali prag, koliko se mora odkupiti »družbenega kapitala«, pod deset odstotkov in podaljšali čas, v katerem se morajo prednostne delnice odkupiti. Zavajanje javnosti je seveda prevara. In avtonomna privatizacija je to. V primerjavi s prvim Markovičevim zakonom je to seveda prikrito »širokim ljudskim množicam«.

Kljub opozorilom in javni kritiki tega zakona ni bilo mogoče doseči, da se potegne poznana črta in da se umakne »avtonomna privatizacija«, če pustimo ob

¹² Kritiko tega zakona je mogoče najti v razpravi Avtonomna privatizacija, zakoniti grabež ali 'ograditev' (Gospodarski vestnik, Ljubljana, št. 18, 19 in 20, 1991).

¹³ Na primer v članku Predaator's Fall (Time, 26. 2. 1990).

strani ignoriranje zveze med premoženjsko bilanco podjetij (njihovega poslovnega sklada) in aktivno premoženjsko bilanco bank (slabimi posojili, saj mora »črne luknje«, to je negativne tečajne razlike, nastale zaradi deviznih vlog prebivalstva, prevzeti naslednik Jugoslavije, če je res naslednik, to je Slovenija). Zakon bi bil sprejet, kar bi bilo za nas usodno, če se ne bi pojavil J. Sachs. Tako je njegova zasluga ali tistih, ki so ga pripeljali, da je preprečil sprejem za nas usodnega zakona. Pri tem seveda ni šlo za nobene strokovne razloge. Mencingerjev zakon je bil pač zavržen na enak način, kakor je on zavračal kritike svojega zakona.

Vendar je pozitiven vidik Sachsa samo ena stran medalje. Po drugi strani je namreč tisto, kar je končno prišlo kot predlog novega zakona, bilo prav tako in v bistvu enako narobe kot Mencingerjev zakon. Raven neustreznosti je ostala v glavnem enaka, samo da se je formalno izražala drugače. Zakon je bil na formalno drugačen način narobe.¹⁴

* * *

Sachsov zakon, če na kratko označimo zakon, ki so mu še drugi dodajali predvsem neumnosti, v primerjavi z drugimi zakoni do takrat postavlja črto ali skoraj postavlja črto med dotakratno in novo ureditvijo in vsaj v začetku išče zvezo z bankami, vendar na žalost narobe. Sicer pa so njegove osnovne slabosti v drugem.

S prenosom navadnih delnic v velikosti vrednosti kapitala, nastalega iz »družbenega kapitala«, skladom, ki so stvarno državne institucije (in tudi če niso, stvari nič ne spremeni), se preda nadzor podjetij »bodi« lastnikom, ki pa naj bi v kratkem času bili zamenjani s praviimi lastniki posredno, ko bi se delnice skladov razdelile državljanom, ali neposredno, ko bi se podjetja prodala, če se ne bi že v začetku prišlo do pravih lastnikov s prodajo podjetij. V tej zvezi je nastal preplah o podržavljenju in razprava se je načrtovano ali nenačrtovano prenesla na narobe temo. V ozadju je bila dejanska ideja o odpravi družbene lastnine s prodajo »družbenega kapitala« in zato problem tega zakona ni v dozdevnem podržavljenju, ampak v želji odpraviti družbeno lastnino s prodajo »družbenega kapitala«. V ozadju tega zakona je preprosto interes tistih, ki mislijo, da bo premoženje prešlo v prave roke, če bo najprej prišlo v lastnino investicijskih skladov. Enako kot razdelitev delnic med državljane in/ali delavce gre za preobrat, ki je s socialnega in ekonomskega vidika neustrezen. Enako velja seveda za »avtonomno privatizacijo«.

Tako smo prišli z Mencingerjem in nato s Sachsom ter Šetinc-Pintar-Deželakom v svet lažnih dilem. V tem svetu seveda pamet nima kaj početi in se mora iz tega sveta umakniti. Dozdevno podržavljenje, »avtonomna privatizacija« in razdelitev delnic med državljane in/ali delavce pomenijo v bistvu isto, čeprav različno z vidika, katera ožja skupina ljudi bo postala lastnik večine podjetij. Z vidika narodnogospodarske smotrnosti in s socialnega vidika gre za največjo možno neustreznost, kakor prikazujemo na skici št. 1. Pri tem nič ne pomaga, kakor vidimo s skice št. 1, če se vse skupaj zgodi relativno hitro in če nadzor v podjetjih pride v roke lastnikov.

¹⁴ Takrat je bilo videti, da bo lažje normalizirati, to se pravi napraviti ekonomsko smiselno in socialno sprejemljivo. Mencingerjev kot Sachsov zakon, kar pa se je kmalu pokazalo, da tega ni mogoče napraviti. Zaradi tega seveda ostrina kritika Sachsovega zakona.

Če na koncu tega poglavja pogledamo vseh pet zakonov (omenjamo tudi Šetinc-Pintar-Deželakov, čeprav o njem nima smisla izgubljati besed) s štirih vidikov: narodnogospodarske smotrnosti, socialne sprejemljivosti, hitrosti preoblikovanja podjetij in s podjetniškega vidika, ali je prešel nadzor v prave roke, potem se pokaže, da med temi zakoni, prvi Markovičev zakon je nerelevanten, ni razlike. Vsi so na vertikalni črti, to pomeni, da so v največji možni meri ekonomsko nesmotni in socialno nesprejemljivi, čeprav so verjetno hitri in nadzor v podjetjih dobijo vsaj formalno pravi lastniki.

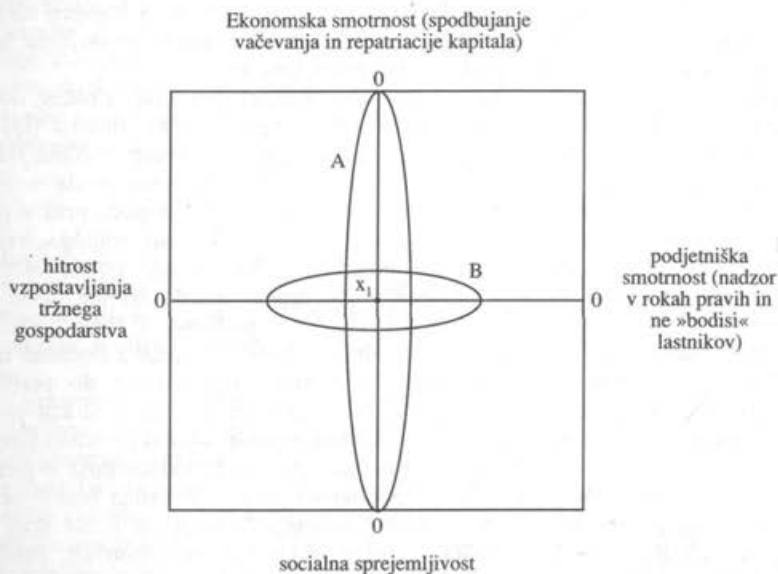
Idealne rešitve seveda ni. Ni mogoče napraviti preobrata na ta način, da se opravi hitro, na primer čez noč, da je narodnogospodarsko smotrno (sproži večanje varčevanja in repatriacijo kapitala), socialno sprejemljiv (večina misli, da ne bo moglo biti napravljeno bolje) in nadzor v podjetjih pride v roke tistih, ki so trajno vložili v podjetja svoje premoženje. Ni mogoče priti v presečišče premic na skici št. 1. To pa pomeni, da ni mogoče nič boljšega, kakor se je doslej ponudilo. Resnično drugačen zakon je tisti, ki daje težišče na ekonomski smotrnosti in socialni sprejemljivosti, čeprav morda žrtvuje nekaj od hitrosti in od tega, da bi takoj prešel nadzor v podjetjih v roke tistih, ki postanejo večinski lastniki kapitala – seveda predvsem ali samo z dodatno trajno vloženim premoženjem v podjetje in z zamenjavo terjatev do podjetja v trajne vloge v njem. Gre za zakon, ki bi se na skici št. 1 pokazal kot vodovodna črta ali elipsa. Ker je takšen alternativni predlog prehoda v tržno gospodarstvo bil že večkrat razložen, J. Mencinger ga morda uvršča med »vmesno veliko število osnutkov«, ga ne bomo ponovno razlagali. Povedali bomo samo, katere so na primer tri temeljne zahteve takšnega zakona, ki je na skici št. 1 prikazan z B, da ne bi ponavljali razprav, v katerih smo opisovali, kako je to mogoče narediti.¹⁵

3. Za kaj gre ali kaj so bližnji cilji?

Ko analiziramo te tri temeljne zahteve, in te so: zagotovitev večanja lastniškega kapitala podjetij (s pritokom svežega denarja vanje in z zamenjavo terjatev do podjetij v trajne vloge pri njih), zagotovitev nastajanja trga kapitala in zagotovitev zadosti hitrega prevzema nadzora v podjetjih s strani lastnikov od »bodi« lastnikov, izhajamo iz v nekem smislu vmesnih ciljev, če je končni cilj tržno gospodarstvo in demokratična družba, preobrata, pred katerim smo se ustavili konec leta 1988. Ne bomo obravnavali, kako se to doseže, ker smo to že večkrat obravnavali. Iz navedenih zahtev sledi že poznan način preobrata, saj gre za konsistentne ali komplementarne zadeve. Zato seveda lahko preobrat, ki ustreza obravnavanim zahtevam ali je takšen, kakršnega smo že dolgo tega predlagali, spravimo v diagram na skici št. 1. Pridemo seveda v prostor, označen z B, kar je nekaj drugega od

¹⁵ To je mogoče napraviti, če najprej izhajamo iz dejstva, da kapitala, nastalega iz »družbenega kapitala«, ni mogoče prodati zasebnikom – razen v zelo majhnem obsegu, kar pa mora biti omogočeno, vendar je to le detajl. V nasprotju z zdravorazumskim sklepom, da moramo potem to premoženje ali razdeliti med državljanke ali poddržaviti, je ustrezní okvir v našem tretjem. O tem okviru je bilo že skoraj vse povedano, na primer v razpravah Privatizacija, kakršno si moremo in moramo privoščiti (Bančni vestnik, Ljubljana, 11, 1990, str. 340–346), Privatizacija za začetnike, I–IV (Gospodarski vestnik, Ljubljana, št. 44–47, 1990), Lastnina, kapital in finance ob prehodu v tržno gospodarstvo (Bančni vestnik, Ljubljana, 6, 1992, str. 173–178.)

Skica št. 1: Štirje relevantni parametri (ekonomska in podjetniška smotnost, socialna sprejemljivost in hitrost) pri preobratu: polje A (Marković, Mencinger, Sachs in Šetinčev »model«) in polje B (neobstoječi »model«)

prostora A, kjer se priverjajo Marković, Mencinger, Sachs in na primer Šetinčev, da ostanemo pri abecedi.

Prva in druga zahteva zagotavljata hkrati ekonomsko smotnost in socialno sprejemljivost. Tretja zagotavlja, da pride nadzor v podjetjih zadosti hitro v prave roke. S samo hitrostjo preobrata v tem primeru ni tako preprosto. Nekaj se zgodi takoj (potegne se že poznana črta), kar sproži proces, ki traja neskončno dolgo ali, kakor smo rekli, do nove socialne revolucije, ki pa je ne bo izzval ta preobrat. Vendar pa kmalu po tistem »takoj« dobi gospodarstvo značilnosti tržnega gospodarstva. Tako je hitrost, poleg tega da je manj pomembna ali nepomembna, v nekem smislu rezidualna ali tudi relativna, ker so pač lahko precej velike razlike med tržnimi gospodarstvi, ali kdaj kdo misli, da je že pravo tržno gospodarstvo.

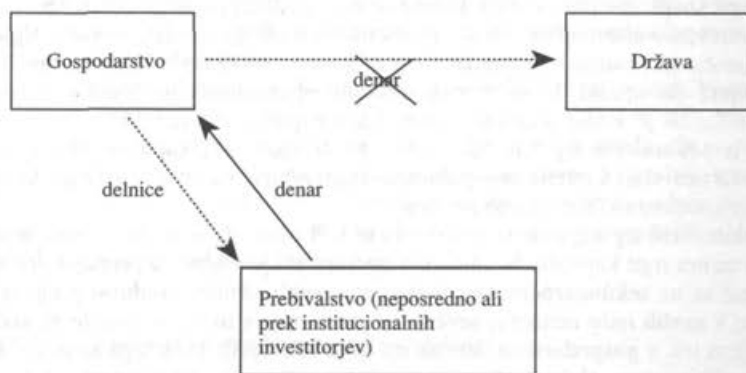
a. Kako zagotoviti večanje (in ne samo nastanek) lastniškega kapitala in s tem ekonomsko smotnost ter socialno sprejemljivost preobrata?

Nova gospodarska ureditev se uveljavlja v tistem obsegu, v katerem nastaja lastniški kapital podjetij s prитоком denarja, to je premoženja, od sektorja, ki smo ga označili na skici št. 2 kot gospodinjstva in institucionalni investitorji ali gospodinjstva neposredno in prek institucionalnih investitorjev. Nova gospodarska ureditev se uveljavlja, ker nastajajo nova podjetja ali pa se obstoječa podjetja, nastala iz podjetij v družbeni lastnini, kapitalsko krepijo. Ker bo takšnih podjetij in kapitala v teh podjetjih, nastalega iz »družbenega kapitala«, mnogokrat več kakor na

novu nastajajočih, je predvsem odločilno, da prične pritekati lastniški kapital v obstoječa podjetja.¹⁶ Preobrat v gospodarski ureditvi, ki ne upošteva pomembnosti toka denarja, o katerem govorimo, bi bil zgolj formalni preobrat. Vsebinsko se ne bi kaj dosti spremenilo. Podjetja bi ostala enako slaba, celo slabšala bi se, saj so na splošno preveč zadolžena in imajo premalo kapitala. Teh dveh lastnosti ni mogoče pričeti odpravljati, če se ne odpre denarni tok v gospodarstvo, s katerim se večja v gospodarstvu lastniški kapital.

Ta zadnja trditev je verjetno marsikomu zoprna. Tisti, ki hočejo kar čez noč napraviti preobrat, praviloma hkrati trdijo, da ne bi nihče kupoval delnic podjetij, nastalih iz družbenih podjetij. To jim pa vendar ne preprečuje, da se hkrati ne bi zavzemali za prodajo kapitala, nastalega iz »družbenega kapitala«, tujcem ali domačinom. Praviloma na hitro.

Skica št. 2: Odnos med tremi narodnogospodarskimi področji po odpravi družbene lastnine

Pri denarnem toku, ki naj bi začel teči v gospodarstvu, gre za probleme, vendar drugačne vrste, kakor se navadno zamišljajo. Vprašanje je namreč, ali ostane denar, ki priteka v podjetja, v podjetjih ali ne in gre državi. Če gre za prodajo kapitala, nastalega iz »družbenega kapitala«, gre denar državi, to je njeni inštituciji. Tok, do katerega na primer pride, ne privede do povečanja lastniškega kapitala podjetij. Gre seveda za nerazumnost, da denar, ki so ga investitorji (posamezniki neposredno ali prek institucionalnih investitorjev) pripravljani trajno vložiti v podjetja, ne ostaja v gospodarstvu, ampak gre državi, to je njeni inštituciji.

Da bi prišlo do preobrata v ekonomski ureditvi v vsebinskem smislu, se mora prek odnosov med gospodarstvom in prebivalstvom (neposredno prebivalstvom ali posredno prek institucionalnih investitorjev) pričeti večati lastniški kapital podjetij. To pa seveda pomeni, da tisto, kar priteče v gospodarstvo, ne sme odteči državi, ne glede na to, za kakšne družbeno koristne namene bi porabila ta denar država. Država lahko namreč mnogo preprosteje pride do denarja z davki ali

¹⁶ Morda je za Ulan Bator ali Prago relevantno, da pusti propasti obstoječa podjetja, vendar to ne sme veljati za nas. Tega verjetno ni treba dokazovati.

z izdajo svojih obveznic. Z zakonom se torej ne sme spodbujati nakup kapitala, nastalega iz »družbenega kapitala«. Zagotovljeno bi moralo biti, da pride nadzor v podjetju prej v roke investitorju, če investitorji kupujejo nove delnice, kakor pa če kupujejo delnice, ki so bile izdane ob spremembi »družbenega kapitala« v kapital.

Samo tako je mogoče zagotoviti ekonomsko smotrnost (varčevanje se ne bo zmanjšalo in zmanjševal se bo izvoz kapitala ter večala repatriacija kapitala) in socialno sprejemljivost, ker ne bo velikih transakcij na sekundarnem trgu kapitala, ki bi zniževale njegovo ceno, ampak predvsem na primarnem trgu kapitala, o čemer pa govorimo v naslednjem delu.

b. Kako priti do trga kapitala?

Tok med sektorjem prebivalstva (neposredno ali, kakor smo že večkrat rekli, posredno prek institucionalnih investitorjev) in gospodarstvom se odvija prek trga kapitala v najširšem pomenu besede. Prek primarnega trga kapitala gredo prihranki ali splošneje: gre premoženje v nove delnice podjetij (in dolgoročne obveznice, če upoštevamo alternativno obliko financiranja podjetja – poleg seveda dolgoročnega bančnega posojila). Sekundarni trg zagotavlja, da se lahko spreminjajo lastniki podjetij (in upniki, ki so za dolgoročnimi obveznicami podjetij) in s tem se zagotavlja, da je vselej poznana vrednost teh papirjev in s tem vrednost podjetij. Tako je sekundarni trg kapitala vodilo za primarni trg kapitala. Razmere na sekundarnem trgu kapitala omogočajo ali zagotavljajo, da se premoženje, ki naj bi šlo v gospodarstvo, racionalno alocira.

Sekundarni trg kapitala se je razvijal in širil tako, da je v nekem smislu sledil primarnemu trgu kapitala. Sekundarni trg kapitala je vodilo za primarni trg kapitala, saj se na sekundarnem trgu, kakor smo rekli, določa vrednost podjetij. Če imamo v mislih naše razmere, seveda ne gre samo za to, da se prične že večkrat omenjeni tok v gospodarstvo, ampak da se ta tok odvija prek trga kapitala, sicer ne bo niti ustrezne alokacije tega premoženja niti tok ne bo ustrezno velik.

Če govorimo o trgu kapitala, potem mislimo na trg, ki daje ustrezne informacije podjetjem kot potencialnim izdajateljem vrednostnih papirjev, ki so instrument trga kapitala, in investitorjem, to je kupcem teh papirjev. Pri razmišljanjih o trgu kapitala pri nas moramo upoštevati odnos med primarnim in sekundarnim trgov, na primer da sekundarni trg sledi primarnemu in vpliva nazaj na primarni trg. Zato je pomembno, kakšen je ta sekundarni trg kapitala. Kakšen bo sekundarni trg, pa je odvisno od odnosa do premoženja, s katerim se trguje na sekundarnem trgu kapitala, in sicer kakšen odnos imajo do tega premoženja lastniki tega premoženja.

Gre za premoženje, ki šele ob preobratu dobi lastnika, saj je bil prej to »družbeni kapital«. Ko mu iščemo lastnika, moramo imeti v mislih tudi problem trga kapitala, in sicer v tem smislu, da morajo lastniki tega premoženja v globalu želeli ohraniti to premoženje in ga večati z varčevanjem. Eventualne prodaje enih so usklajene z nakupi drugih, ko posamezni lastniki spreminjajo sestavo svojega premoženja, to je vzpostavljajo novo ravnotežno sestavo premoženja. V tem primeru bi sekundarni trg dajal ustrezne informacije tako za naraščanje tega premoženja kakor tudi za njegovo alokacijo in realokacijo.

Zaradi tega je z vidika vzpostavitve trga kapitala pomembno, kaj se napravi s kapitalom, nastalim iz »družbenega kapitala«, in sicer v tem smislu, kdo postane

njegov lastnik. Tako pridemo do znane teze, da morajo to biti tako imenovani »trdni imetniki« (»firm holders«) tega premoženja – in to so lahko predvsem ali samo institucionalni lastniki, ki upoštevajo narodnogospodarske zahteve za vzpostavitev trga kapitala.

Drugače je, če se kapital, nastal iz »družbenega kapitala«, deli med državljane in/ali delavce. Zanje ne moremo pričakovati, da se bodo ravnali v skladu z narodnogospodarskimi interesi – na primer da se zagotavlja nastanek trga kapitala. Če ne bi bilo omejitev prodaje delnic, ki so jim bile dodeljene ali prodane z velikim popustom, bi večina hitro želela prodati te delnice. Njihova cena bi strahotno padla in s tem odnos med vrednostjo podjetja, kakor jo določa finančni trg, in tako imenovanimi nadomestitvenimi stroški podjetja (gre za J. Tobinov »replacement costs«) bi šel daleč pod ena (gre za J. Tobinov koeficient »q«), kar bi popolnoma ustavilo pritok denarja v gospodarstvo. Hkrati bi seveda prišla večina podjetij v roke majhne skupine, ki bi kupovala delnice na sekundarnem trgu po zelo nizki ceni.

Zaradi tega je pomembno, da se, če se kapital, nastal iz »družbenega kapitala«, deli v obliki delnic ali prodajo z zelo velikim popustom delavcem in/ali državljanom, upošteva trg kapitala in se za ustrezeni čas prepove prodaja teh delnic. Ta čas mora biti tem daljši, čim več kapitala, nastalega iz »družbenega kapitala«, se deli delavcem in/ali državljanom.

Po tem času se počasi ali postopno dopušča trgovanje z delnicami, ki so bile razdeljene, če seveda želimo resnični preobrat. Brez vzpostavitve trga kapitala verjetno ni preobrata in trga kapitala ne bo, če se ne bo zagotovilo, da je večina delnic, izdanih na osnovi kapitala, nastalega iz »družbenega kapitala«, v rokah trdnih imetnikov«. Če ne drugače, se zagotavljajo »trdni imetniki« administrativno. Sicer pa je poznano, da veljajo za »delnice zaposlenih« mnoge omejitve in med njimi tudi takšna, za katero se zavzemamo.

c. Kako naj pridejo podjetja do ustreznega nadzora?

Razlika med lastnikom in »bodi« lastnikom, nastalim z dekretom ali s podaritvijo delnic, je očitna. Ne gre za iste stvari in zaradi tega tudi delnice ne bi smele biti iste. Najbolje bi bilo, da nihče od tistih, ki postane lastnik podjetja z dekretom ali s podaritvijo delnic, nima glasovalne pravice v podjetju. Od tod seveda ideja o prednostni delnici, ki pa je imela, kakor je poznano, še kakšno drugo funkcijo.

Vendar se da shajati tudi brez prednostne delnice, čeprav se s tem moramo odpovedati vzvodom, s katerimi bi lahko vplivali na tok kapitala v podjetja. Ne more pa se shajati brez ločitve enih in drugih delnic, in sicer glede na število glasov, ki jih imajo, saj je osnovni problem, ki se mora rešiti, kako logično dati nadzor v podjetju čim prej pravemu lastniku, ki pa naj ne bi postal lastnik predvsem z nakupom delnic, izdanih na osnovi kapitala, nastalega iz »družbenega kapitala«.

Ena od možnih rešitev bi bila, da se tudi za kapital, nastal iz »družbenega kapitala«, izdajo navadne delnice, ki pa naj imajo manj glasov. Koliko manj, je odvisno od tega, kako hitro želimo dati nadzor v podjetju pravemu lastniku, ki postane lastnik z nakupom na novo izdanih delnic na podlagi vložene svežega denarja ali zamenjave terjatev za trajno vlogo v podjetju. Verjetno pride v poštev, da ima pet do deset takšnih delnic en glas, medtem ko imajo druge delnice vsaka po en glas, kakor je običajno. S tem bi verjetno tudi rešili probleme nadzora

v podjetju v tistem trenutku, ko potegnemo črto in nekaj časa za tem, dokler ne pride nadzor v čisto prave roke. Načela bi lahko bila ves čas enaka.¹⁷

4. Kaj lahko pričakujemo?

Če so kljub temu, da med Mencingerjem, Sachsom in Šetincem, če ostanemo pri tem imenu, ni bistvene razlike (v diagramu na skici št. 1, kjer imamo relevantne koordinate, se prerivajo na istem prostoru), med zagovorniki teh različnih »modelov« žolčni spori, v katere se občasno pritegnejo tudi »strokovnjaki«, so zadeve sicer smešne, vendar kažejo, da verjetno ne bo ustrezne rešitve in s tem preobrata v gospodarstvu.

Trije konkurenčni » modeli « preobrata, ki se prerivajo na istem narobe prostoru, se seveda razlikujejo v podrobnostih ali, če ne drugače, njihovi zagovorniki mislijo, da se razlikujejo v podrobnostih. Podrobnost je predvsem v tem, kdo bo v tisti manjši skupini izbrancev, ki naj prej ali slej postanejo lastniki večine podjetij. Z vidika ekonomske smotrnosti in socialne sprejemljivosti je irelevantno, kako se ta spor reši: z zmago enega, drugega, tretjega ali s kompromisom. V tem sporu ni prostora, kakor smo rekli, za pamet. In ker pamet tudi doslej ni igrala kakšne pomembne vloge, ni pričakovati, da bi jo igrala v tem primeru.

¹⁷ S tem bi bili odpravljeni problemi nadzora v podjetjih po preobratu (»potem ko bi potegnili črto«), ki so bili v predlogu, ki smo ga pripravili B. Kovač, J. Prašnikar, da omenim dva avtorja, ki sta pisala o preobratu drugače od drugih, to se pravi normalno, in avtor te razprave.